

Razumnost in pravičnost (Josef Pieper)

1 Razumnost

Aristotel: dobro je »smoter, h kateremu vse teži.« Pieper preoblikuje to sodbo iz indikativa v imperativ: »Dobro mora biti to, po čemer vse teži,« in drugače: »Dobro moramo ljubiti in uresničevati.« To načelo je temeljno sporočilo pravesti, prirojene drže človekovega duha, ki nam kaže skupne cilje vsega človeškega delovanja. Poleg pravesti Pieper pozna tudi situacijsko vest, ki usmerja uresničevanje dobrega v konkretnih situacijah. Ta situacijska vest ali praktični um je krepost razumnosti. Razumnost se ne usmerja neposredno na zadnje cilje človeškega življenja, temveč na poti k tem ciljem.

Razumnost kot spoznanje

Najpomembnejši pogoji za dovršenost razumnosti kot spoznanja:

- memoria (spomin, ki je zvest biti),
- docilitas (učljivost),
- solertia (bistrovidna stvarnost v nepričakovanem).

Razumnost kot »ukaz«

Prvi pogoj razumnosti kot ukaza providentia (predvidenje, daljnovidnost). Providentia je zmožnost oceniti, ali bo neko dejanje res pripeljalo k uresničenju cilja. Človek se lahko na dva načina izogne izpolnitvi ukaza razumnosti. Prvič tako, da ga enostavno zataji in ne deluje v skladu z razumnostjo, drugič pa tako, da deluje zvičajno in poskuša po lažnih (poenostavljenih, skrajšanih...) poteh priti do pravega cilja. Razumnost je porodnica in oblikovalni temelj vseh drugih glavnih kreposti – pravičnosti, srčnosti in zmernosti. Razumnost je vzrok tega, da druge kreposti sploh so kreposti. Skratka, dober človek je dober zaradi svoje razumnosti.

Med moralnim znanjem in delovanjem

Moralno znanje pa še ne zagotavlja razumnega ravnanja. Pri npravnem delovanju gre predvsem za odločanje v konkretnih situacijah, ki jih ne moremo predvideti ali načrtovati. Pieper pravi, da je edino merilo konkretnega npravnega ukaza razumnosti, ki ga moramo upoštevati, ko se odločamo.

Razumnost in ljubezen

Dejanska uresničitev razumnega sklepa je odvisna od volje. Volja do dobrega ustvarja možnost, da sklep razumnosti prejme svoj kaj v deju. Naša volja do dobrega pa se kaže v npravnih kreposti. Ljubezen do dobrega namreč raste z udejanjanjem. Pieper pravi, da so najvišje in najrodovitnejše uresničitve krščanskega življenja vsebovane v soglasnem sodelovanju razumnosti in ljubezni, ki je »najzgodnejši dej volje«. Razumnost je oblikovalni temelj npravnih kreposti, ljubezen pa oblikuje tudi razumnost, zato ima ljubezen v sodelovanju z razumnostjo prednost.

2 Pravičnost

Vsakemu svoje

Že Aristotel, ki je prvi obravnaval etiko kot filozofsko disciplino, je učil, da je pravično to, »kar je v skladu z zakonitostjo in enakostjo«, krivično pa to, »kar krši načela zakonitosti in enakosti.« Vodilo, da je treba dati vsakomur, kar mu gre, je izhodišče tudi Pieperjeve razprave o pravičnosti. Pravzaprav Pieper govori o drži, »ki hote daje vsakemu človeku, kar je njegovo.« Za definicijo pravičnosti in pravice je torej nujno priznati človekovo osebnost kot nekaj stvarnega, zadnji temelj za to, da človeku nekaj pripada pa je Stvarnik.

Mesto pravičnosti

Med tremi v ožjem smislu npravnimi krepostmi (pravičnost, srčnost, zmernost) je krepost pravičnosti najvišja. Pravičnost je v prednosti, ker ne ureja le življenja posameznika, ampak tudi življenje ljudi med seboj, obenem pa ne zadeva človeka le v telesni razsežnosti (kot je to značilno za srčnost in zmernost), temveč zahteva celotnega človeka v najbolj notranjem jedru duhovnega hotenja. Druge kreposti pomagajo ohranjati dobro tako, da urejajo strasti, da ne bi človeka odvrčale od umskega dobrega, samo po razumnosti in pravičnosti pa je človek neposredno naravnani na dobro.

Oblike pravičnosti

Struktura skupnega življenja	Oblika pravičnosti
1 Medsebojni odnosi posameznikov	Izravnalna ali menjalna pravičnost
2 Odnosi družbene celote do posameznikov	Delilna ali razdelilna pravičnost
3 Odnosi posameznikov do družbene celote	Zakonita ali splošna pravičnost

Poravnava

Izravnalna ali menjalna pravičnost je klasična oblika pravičnosti in jedro medčloveškega sožitja. Najprej zato, ker se v njej vsak partner srečuje s samostojnim drugim, pa tudi zato, ker je enakopravnost partnerjev v celoti uresničena samo v situaciji menjalne pravičnosti. Popolna pravičnost torej vlada samo med tistimi, ki so si res enakopravni. To pomeni tudi to, da si take pravičnosti v odnosu Bog – človek ne moremo predstavljati.